

БОЛАЛАР УЧУН ЯРАТИЛГАН МАТНЛАРНИНГ АНТРОПОЦЕНТРИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Юлдашева Дилафруз Махамдалиевна,

Қўқон университети профессори,
филология фанлари доктори (DSc)
yuldilaf@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 24-mart 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-mart 2024-yil

Jurnal soni: 10

Maqola raqami: 37

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.931>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords

матн, антропоцентризм,
лингвомаданият, лисоний кобилят,
омил.

Мазкур мақолада матн маълум бир давр маҳсули, муайян воқеликни тил воситаларида акс эттирувчи лисоний кобилят маҳсули эканлиги, бола ўзига тушунарли матн орқали онгида оламнинг антропоцентрик тартибга солинган олам манзарасини яратиши таъкидланган. Шунингдек, матннинг когнитив ва лингвомаданий жиҳатдан аҳамияти шакл ва мазмун бирлиги, умумийлик ва хусусийлик уйғунлиги тамойилида акс этиши, болалар учун яратилган матнларда болаларга хос ички кечинмаларни тасвирлаш натижасида воқелик вужудга келиши мисоллар орқали далилланган.

Кириш. Ўзбек тилшуносларининг лингвистик семантика, прагматика, когнитив тилшуносликка оид тадқиқотлари, матннинг лингвопоэтик, прагматик, деривацион, коммуникатив хусусиятларига бағишланган муайян ишлар ўзида антропоцентрик йўналишни акс эттирган бўлиб, бу масала ўзбек болалар фольклори, яъни оғзаки ижоди ҳамда ёзма бадий матни мисолида антропоцентрик жиҳатдан тадқиқ этишга эҳтиёж пайдо бўлди. Сир эмаски, дунё тилшунослигида матни антропоцентрик ёндашув асосида ўрганиш, муайян коммуникатив вазиятларга миллий-маданий омилларнинг таъсири ҳамда тилни универсал-объектив, субъектив-миллий аспектда унинг соҳиби билан бирга ўрганиш ва ўргатиш масаласи тобора долзарб аҳамиятга эга бўлмоқда. Бу эса асримиз бошлариданок лингвокультурология, прагмалингвистика, социолингвистика, когнитив ва психолингвистик тамойилларнинг тараққиётига ва истиқболига замин ҳозирлади. Матн ва нутқ эса шунчаки, синтактик-семантик жиҳатдан бириккан нисбий мустақил гаплар кетма-кетлигига эмас, балки муайян вазиятда ижтимоий аҳамиятга эга бўлган вербал мулоқот усули, сўзлашувчиларнинг дунёкараши, ижтимоий мавқеи, тафаккури, миллий ўзига хослигини ифодаловчи ментал қурилма сифатида қарала бошланди. Номинатив-прагматик парадигма саналган антропоцентрик парадигманинг ривожланиши шахсни, маълум вазиятда сўзловчи ва тингловчи ҳолати ва хусусиятини ўрганиш, билиш билан боғлиқдир.

Дунё тилшунослигида антропоцентрик ёндашув оламнинг миллий-лисоний манзараси билан маънодошлик касб этади. Рус тилшуноси В.А.Маслованинг назариясига кўра антропоцентрик парадигма когнитив лингвистика, лингвокультурология, этнолингвистика, психолингвистикани камраб олувчи очик парадигма, деб ҳисобланади. Антропоцентризмнинг кўринишлари В.Гумбольдт ҳамда Л.Вайсгербернинг тадқиқотларида ҳам келтирилган. Тилшуносликда лингвистик белгининг умумсемиологик табиатини ёритиш жараёнида ҳамда семантика, когнитив тилшунослик, психолингвистика, прагматик тилшунослик, лингвокультурологияга оид тадқиқотларда антропоцентрик ёндашув масаласига эътибор қаратилган. Антропоцентрик парадигма асосида яратилган ишларда тил тизими шахс омил билан боғлиқликда тадқиқ этилган.

Ҳар қандай матн маълум бир давр маҳсули, муайян воқеликни тил воситаларида акс эттирувчи лисоний кобилят маҳсулидир. Бола ўзига тушунарли матн орқали онгида оламнинг антропоцентрик тартибга солинган олам манзарасини яратади. Хусусан, матннинг когнитив ва лингвомаданий жиҳатдан аҳамияти шакл ва мазмун бирлиги, умумийлик ва хусусийлик уйғунлиги тамойилида акс этади. Болалар учун яратилган матнларда

болаларга хос ички кечинмаларни тасвирлаш натижасида воқелик вужудга келади. Бунда муаллиф турли сатҳ бирликларидан айнан болаларга хосларини танлаб, матн тузилади.

Адабиётлар таҳлили. Р.Ҳ.Давлатова матнларда кишиларга қўйилган айрим лақаб, тахаллусни ифодаловчи атоқли отлар ҳам шахсга, ҳам унинг муайян белгисига ишора қилганда уларнинг дейктик доирасининг кенгайишини таъкидлайди¹. Бу ҳолат айниқса, болаларга хос эгоцентрик хусусиятли матнларда яққол намоён бўлади. М.Қурбонова болалар нутқида мавжуд бўлган такрорлар коннотатив маъно ифодалашини таъкидлаган². Жумладан: “Лексик бирликлар такрори коннотатив маънони ҳосил қилувчи прагматик восита сифатида, айниқса, болалар нутқида кўп кузатилади. Болалар нутқида лексик бирликлар такрорининг турли кўринишлари акс этади. Кўпинча такрор ёрдамида таъкидни кучайтириш асосида нутқнинг таъсирчанлиги таъминланади,” деб болалар нутқида такрорнинг ўзига хос жиҳатлари хусусида фикр юритади³.

А.К.Фролов болалар учун яратилган матнлар болаларга хос рефлексиянинг вужудга келтиришини таъкидлайди⁴. У болалар учун яратилган бадий прозаик матнларни лингвистик аспектда таҳлил қилиб, асар сюжети ва мазмуни болаларга хос рефлексияни ҳосил қилишини мисоллар билан изоҳлайди. Танқидий фикрлаш тарзида баҳоланадиган рефлексия атамаси педагог-психологлар томонидан “Инсон ён-атрофидаги одамларга қараб, гуёки, ойнада ўзини кўргандай тасаввур қилиши, психологияда рефлексия” сифатида изоҳланади. М.Иўлдошев⁵ таснифига кўра, болаларга хос матнларни ҳажм белгиси, ифода мақсади ва мазмун-моҳиятига қараб, турли типларга ажратиш мумкин. Олим матнларни ҳажм нуқтани назардан таснифлар экан, уларни минимал матн ва максимал матнларга ажратади. Матн услуб жиҳатидан илмий, бадий ҳамда расмий, оммабоп кабиларга бўлинса, мазмун ифодаси, мақсадига кўра қуйидагиларга ажратилади:

1. Ҳикоя мазмунли матнлар (Le texte narrative – нарратив).
2. Тасвирий матн (Le texte descriptive – дескриптив).
3. Изоҳ мазмунли матн (Le texte argumentatif – аргументли).
4. Дидактик матнлар (Le texte explicatif – экспликатив).
5. Хабар мазмунли матнлар (Le texte informatif – информатив).
6. Буйруқ мазмунли матнлар (Le texte injonctif – инжонктив).
7. Ҳиссий ифода мазмунли тур (Le texte expressif – экспрессив)га бўлинади.

Тадқиқот методологияси.

Мазмуни тадқиқ этишда таснифлаш, тавсифлаш, компонент таҳлил, дифференциал-семантик, киёслаш ва дистрбутив таҳлил

¹ Давлатова Р.Ҳ. Ўзбек тилининг дейктик бирликлари: филол.фан. д-ри (DSc) ... дис. автореф. – Тошкент, 2020. – Б.18.

² Қурбонова М. Ўзбек болалар нутқининг прагмалингвистик аспекти. – Тошкент.2018. – Б.121

³ Қурбонова М. Ўзбек болалар нутқининг прагмалингвистик аспекти. – Тошкент.2018. – Б.121

⁴ Фролов А.К. Языковая специфика текстов художественной прозы для детей: автореф.дис. ...канд.филол. наук. – Тверь, 2003. – С.11.

⁵ Иўлдошев М. Бадий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Тошкент : Фан, 2007. – Б.12.

усулларидан фойдаланилди. Тадқиқот методологияси антропоцентрик ёндашув асосида муаммонинг аниқ қўйилганлиги, илмий маълумотларнинг нашр этилган манбалардан олинганлиги, мисоллар билан далилланган хулосаларни амалиётга татбиқ этиш мумкинлиги, мисол учун танланган матнлар ўзбек тили табиатидан келиб чиққан ҳолда танланганлиги билан изоҳланади.

Тадиқот натижалари.

Матнни тушуниш кўрсаткичлари интралингвистик (ички) ва экстралингвистик (ташки) омилларга боғлиқ. А.Обиджоннинг “Жаққи” ҳикоясида шевага хос *эна*, *буришита* ва *жаққи* сўзларидан воқеа-ходиса водий қишлоқларининг бирида, муаллифнинг туғилган жойи – Олтиариқда рўй бераётганини сезиш мумкин. Масалан: *Энасининг яна бир гапоти гапини илиб олган Ўғлойд: “Ий! “Буришита” дегани нима?” – деб кампирга баттардан суйканади.*

– *Буришита* дегани – доим, ҳадеб дегани-да, – чой ҳўлаёттиб тушунтиради энаси. – Шуням билмайсанми, *жаққи*? – Ий! “*Жаққи*” нима? – дея тагин гапни кавлайди Ўғлойд. Энаси бурушқоқ қўлида неварасининг сочини тўзгитиб эркалатади: – Сендақанги тинмай гапирадиганларни “*жаққи*” дейишади. Уқдингми?

Мисолдаги *жаққи* кўп гапирадиган боланинг аудиаллигига ишора қилувчи лақаб, яъни белги дейкисини бўлиб, муаллифнинг воқеликка нисбатан субъектив муносабатини ҳам акс эттиради.

Қизалогим оппогим, алла.

Қора кўзим, қундузим, алла.

Мухаррамхон – подишо қиз.

Болалар учун яратилган матнларнинг нарратив, дескриптив, экспликатив турларини ажратиш мумкин. Уларнинг айримларини изоҳлаб ўтамыз:

1. Болалар оламига хос ҳикоя мазмунли матнларда изчил ва яхлитловчи оҳанг, ривожланиб борувчи ифода тарзи, монологик ва диалогик нутқнинг уйғунлиги ва муаллиф омилнинг устуворлиги намоён бўлади. Болалар учун қайта ишланган эртақлар, ёш хусусиятларига таянилган ҳикоя матнларини нарратив матн типига киритиш мумкин. Масалан, халқ эртақларини табилаш усули орқали болаларга хос қуйидагича нарратив матн ҳосил қилинган:

Қуллардан бир кун Уктам, дарахт тагига ўтириб: “Оллоҳ менга бир куч берса-ю, қўлимни нимага урсам, ўша нарса тиллага айланиб қолаверса, ана ўшанда оғир меҳнатдан қутулиб, фаровон ҳаёт кечирган бўлар эдим”, – дея хаёл сура бошлабди. Тўсатдан унинг қўлига: – Уктам! Ҳозир сен тилагингга етасан! Қўлингни бирон нарсага теккизин, дарҳол тиллага айланиб қолади, – деган овоз эшитилди. Уктам ўз қўлларига шонмабди. Шундай бўлса ҳам, бир тошга қўл теккизган экан, тош тиллага айланиб қолди. Уктам ўзида йўқ хурсанд бўлиб кетибди... Тўрвачада олма бор экан. Уктам шонча-пиша олмани олса, у тиллага айланиб қолди. Уктам қўрқиб кетибди. Шу пайт у кўзларини очиб, дарахт соясида ўтирганини кўрибди-да, хомхаёл қилганини англабди. Бунинг туши эканини билгач, елкасидан тоғ ағдарилгандай бўлибди.”

Мазкур типли матнларда болалар оламига хос тасвирий, изоҳ, хабар, хиссий ифода муштарак ҳолда қўлланилиши мумкин.

2. Болалар оламига хос тасвирий матнлар (Le texte descriptif). Болалар табиатан атроф-муҳитга, ҳаракатланувчи нарса-буюмлар, ҳайвонот ва наботот оламига қизиқувчан бўлганлиги сабабли уларнинг оламига хос дескриптив матнлар бадиий адабиётда салмоқли ўрин эгаллайди. Матн бирликлари ўзаро партономик муносабатни ҳосил қилиб, бутун орқали бўлак ёки аксинча, бўлак орқали бутун тасвирланади. Масалан, қуйидаги мисолда воқеалар тасвирига эътибор қаратилган. Чунки бола маълумотларни 83 фоиз кўриш орқали, 10 фоиз эшитиш орқали қабул қилади, шу боис болаларга хос матнларда нарса-буюмнинг ташки қўринишлари, воқеа-ходисаларнинг тасвирига алоҳида эътибор қаратилган:

Кичкинагина елим кўгирчоқ Қизилой ўйинчоқлар дўконидан яшарди. Унинг жигарранг кўзлари, қизил лаблари, калта кўнжир сочлари ва чиройли кўлига бор эди. Қизилой бир неча ойдан бери шу дўконда эди (И. Сайидқулов “Қизилой” эртақ-ҳикоя).

Дескриптив матнларда болалар тушунчасига мос тарзда ўхшатиш, метафора ва услубий фигуралардан фойдаланилади. Масалан, қуйидаги матнда болага маълум бўлган ранг, шакл, хил-хусусиятга кўра ўхшатиш усулидан фойдаланилган: *Бир тўп бор экан. У дум-думалоқ, бир томони гул баргидай яшил, жуда чиройли экан. Унинг қўли ҳам, оёғи ҳам бўлмаган экан. Шунга қарамай, тўп тиниб-тинчимас экан.* Бола рецепиент сифатида гул ва барги шакли, рангини яхши билади, шу боис матнда *гул баргидай яшил* ўхшатишидан унумли фойдаланилган. Ўхшатиш ўзбек

тилшунослигида кенг ва атрофлича ўрганилган бўлиб, Н.Маҳмудов ва Д.Худойберганаоваларнинг “Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли лугати” ҳамда Н.Маҳмудовнинг бир қатор мақолаларида “Ўзбек тилининг тамомила ўзига хос бойлиги, халқ миллий-маданий тасаввуроти ва анъаналарининг бетақдор кўзгуси, бежирим ва таъсирли нутқ имкониятларига куч берадиган туганмас манба, авлодлар ўртасидаги образлар ворисийлигини сақловчи муҳташам восита сифатида” талкин қилинади.

3. Болаларга хос изоҳ мазмунли матн (Le texte argumentatif – аргументли матн)

Матнларда воқеа-ходисаларнинг ишонарли бўлиши, болалар дунёқарашига мос тарзда яратилиши изоҳ мазмунли матнларнинг асосий мақсади саналади. Фикр ва қарашларни исботлаш учун турли далил ва изоҳлар келтирилиши, асослаш, ишонтириш, ўзини оқлашга уриниш аргументли матн типининг ўзига хос жиҳатларидан бири саналади.

Масалан, мазкур изоҳ мазмунли матнда *аммо* инкор боғловчиси фикр билан келтирилган далил ўртасида мантқиқий боғлиқлик ҳосил қилган:

Баҳор келди. Ўриқлар гулга бурканди. Лекин Ҳамробой отанинг ҳовлисидоги бир туп ўрик гулламади. Ҳар баҳор ўрик қийгос гуллаганда отага олам-олам қувонч олиб келарди. Аммо бу йил...

Ҳамробой ота ҳасрат билан ўриқнинг гадур-будур танасини қўллари билан оҳиста сийталади. Унинг кўз олдига ўғли Рустамжон келди. “Ўғлим бу ўриқни ўз қўли билан ўтқазган эди. Қарибди, ҳа қарибди” – деди ва кўзларига ёш қалқди. Отанинг ёш, навақирон ўғли Рустамжон уруида ҳалок бўлган эди. Ота шу ўрик орқали ўғлини эслаб, Рустамжонни кўргандай бўлиб юрарди (С.Ғофуров. “Мағзи ширин” ҳикояси).

Ўқоридаги мисолнинг биринчи абзацда далил, иккинчи абзацда эса изоҳ, асос келтирилган.

4. Болаларга хос дидактик матнлар (Le texte explicatif – экспликатив матн)нинг мазмуний субтекстида таълимий-тарбиявий аҳамият устуворлиги билан ажралиб туради. Болалар адабиётининг тадрижий тараққиёти ХХ асрнинг биринчи чорагидан бошланган бўлса, жадидчилик ҳаракати натижасида пайдо бўлган маърифатпарвар адабиёт, мумтоз адабиётнинг анъаналари, сўнг рус адибларидан таржималар дидактик характерга эга матнлар сифатида ўзбек китобхониға маълум бўлган.

Б.С.Жамилова маърифатпарвар адибларнинг савод ўргатиш даврига оид қўлланма ва дарсликлари, болалар учун ёзилган дидактик ҳикояларидан “болаларга мўлжалланган махсус адабиёт сари жадал қадам” қўйилганлигини таъкидлайди. З.Иброҳимова тадиқотида ҳам кичкинтойлар учун яратиладиган матн, аввало, дидактик матн бўлиши зарурлиги айтилади.

Экспликатив матн бирлиги бўлган дидактемалар тайёр ҳолда матндан ташқарида мавжуд бўлиб, рецепиентнинг экспликатив қобилиятини ривожлантиради. Масалан, қуйидаги мисолда келтирилган мақол дидактема сифатида матннинг экспликативлигини оширган:

Ёлиз бола – ялмоғиз бола, деган эканлар. Сен ҳеч ўнганмадинг. Тириқлигимда сени кўп ардоқладим, лекин ўзимга ҳам, сенга ҳам зиён қилган эканман. Энди бўлган иш бўлди, ўлар олдиндан сенга айтадиган гапим шуки, кунинг келиб, ҳеч нарсанг қолмасанида, боғга чиқиб, дарахтларнинг остини қовлаб чиқасан. Йигит бунга ҳеч нарво қилмай, кайф-сафода юраверибди.

Мисолдан аён бўладики, мақол дидактема сифатида матннинг шаклланишига ёрдам берган.

Буйруқ мазмунли (инжонктив), хиссий-экспрессив матнлар болаларга хос руҳиятни ифодалагани боис ишнинг кейинги бобларида уларга алоҳида эътибор қаратамыз.

Ўзбек болаларига хос бўлган матнлар услубий жиҳатдан таснифланганда Н.Маҳмудовнинг бошланғич синф ўқувчилари учун тайёрланган “Сўз сандиқчаси” номли ўзбек тилининг изоҳли лугатчасини илмий-оммабоп матн сифатида талқин қилиш мумкин. Асарда таъкидланганидек, “Дунё лугатчилиги тажрибасида (рус, турк, инглиз ва бошқа) айнан болаларбоп бундай изоҳли лугатлар тузиш анъанаси кўпдан бери мавжуд бўлса-да, мазкур лугат ўзбек тилидаги дастлабки иш” бўлиб, сўзлар изоҳида болаларга хос “...соғлом тил туйғуси, нозик сўз сезгиси, гўзал ва таъсирли нутқ завқини уйғотиш” мақсад қилиб олинган. Унда сўзлар лугат тузиш қондаларига амал қилинган ҳолда нафақат биринчи, балки кейинги сўзлар кетма-кетлигига кўра жойлаштирилган. Шунингдек, таркибида изоҳланаётган сўз қатнашган бирликлар (ибора, тургун бирикмалар) ҳам алоҳида изоҳланган. Масалан, лугатчанинг 144-саҳифасида: **Сухбат**. Икки ёки ундан ортик киши ўртасидаги

сўзлашув. Маънодоши: **гурунг**. *Сухбати кўп сермаъно, Юриштириши аъло. Олар фақат “беи” баҳо Китоб ўқиган бола* (Пўлат Мўмин. Китоб ўқиган бола). *Булоқнинг суви тиниқ, дононинг – сухбати* (Мақол).

Сухбат қилмоқ (ёки **қурмоқ**). *Бироздан кейин уч ога-ини ботирлар ўзаро сухбат қила бошладилар* (“Уч ога-ини ботирлар” эртаги). *Бир неча киши бўлиб, гаплашиб ўтирмоқ. Ўлтиришиб уч ўртоқ Сухбат қурдилар узоқ* (Қудрат Ҳикмат. Уч ўртоқнинг совғаси).

Мисолдан кўриниб турибдики, луғат мақоласи матни болаларга хос илмий-оммабоп матн бўлиб, унда сўз маъносини далиллаш учун ҳам болалар бадий матнига мурожаат қилинганлигини кўришимиз мумкин.

Ёки кейинги мисолда:

Юлдуз туркумлари орасида “Бурж” деб аталувчи юлдуз туркумлари алоҳида ўрин тутлади. “Бурж” сўзи юнончада “зодиак” деб юритилди ва у “ҳайвонлар минтақаси” деган маънони англатади. Бурж юлдуз туркумлари 12 та туркумдан иборат. Улар араб ва ўзбек тилларида қуйидагича номланади: Ҳамал (Кўй), Савр (Сигир), Жавзо (Эгизак), Саратон (Қичқичбақа), Асад (Арслон), Сунбула (Бошоқ), Мезон (Тарози), Ақраб (Чаён), Қавс (Ёй), Жаҳди (Тоғ эчкиси), Далв (Қовға), Ҳут (балиқ). Бу юлдуз туркумларининг ажойиб томони шундаки, Ер ўзининг Қўёш атрофидаги бир йиллик йўлида галма-гал ана шу 12 туркумдаги юлдузлар фониди ҳаракат қилади. Ер уларнинг ҳар бирида тахминан бир ой юради.

(А.Баҳромов “Танишинг, Ер сайёраси” билимдон энциклопедияси).

Агар матни коммуникация воситаси, тил бирликларининг муайян мақсад асосида реаллашув муҳити, мазмуни тафаккурга элтувчи мураккаб тузилма сифатида таҳлил қилинса, болаларга хос матнларда муаллиф хоҳиш-ихтиёрига кўра когезия (ички алоқалар тизими орқали) – номинатив-эстетик мақсаднинг болаларга хосланиши намоён бўлади.

Таъкидлаш жоизки, болалар учун асарлар яратилаётганда *сўзловчи – матн – тингловчи* (матн муаллифи – матн – реценгент) муносабатга киришади, натижада оғзаки ва ёзма матнларнинг

болаларга хослиги вужудга келади. Мавжуд халқ эртаклари, анъанавий топишмоқ, ривоят матнлари сўзловчи, муаллиф томонидан ўзгартирилиб, болалар дунёқараши ва идрокига мосланади, “фольклор намуналарини (эرتак, масал, ривоят, латифа каби) болалар ёши, савияси ва қизиқишига мослаштириб қайта ишлаш ёки табдил (интерпретация) қилиш” жараёни кузатилади. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да табдил сўзи араб тилидан олинган бўлиб, “ўзгартириш, алмаштириш” маъноларини англатиши кўрсатилади. Матн тилшунослигида “лисоний табдил усули” ҳам мавжуд бўлиб, унда ҳам бу сўз «алмаштириш, ўзгартириш, ўрин алмаштириш» каби маъноларни ифодалаш таъкидланади. Бадий асар тилининг ифодаси, бадийлиги, ишонарлиги, ёзувчининг муаллифлик маҳоратини оидинлаштиришда ушбу таҳлил усулидан фойдаланилади. Матнда қўлланилган сўз ва ибораларни қайта тузиб кўриш, ўхшаши билан алмаштириш ва шу асосда баҳо бериш инobatга олинади.

Хулоса. Болалар учун ёзилган матнларда бола шахси устуворлиги сезилади, чунки тилшунос олим Ю.Н.Қараулов айтганидек, болаларга хос бўлган матн ортида лисоний тизимларни эгаллаган муайян шахс – муаллиф туради.

Тил халқнинг автопортрети эканлигини таъкидлаган адиб Чингиз Айтматов айнан матнда миллат онги ва замон руҳи “яшашини” назарда тутган бўлса ажаб эмас. Зеро, инсоннинг ижтимоий оламда муайян ижтимоий фаол фуқаролик ўрнини белгилловчи она тилига муносабатини кўрсатувчи энг муҳим лисоний бирлик – бу матндир.

Матн, тор маънода, тилининг барча сатхларини уйғунлаштирган нутқий-синтактик бирлик бўлса, кенг маънода, сўзловчи ёки ёзувчи шахсининг лисоний салоҳиятини ўзида тўлик намоён этувчи ҳодиса ҳамдир.

Матн миллатнинг лисоний кўзгуси, лисоний дарахтнинг меваси.

Ўзбек тилшунослигида матн тадқиқи бағишланган илмий ишларда, муаллифнинг матн семантикасига сезиларли таъсир кўрсатиши билан боғлиқ илгор фикрлар ёритилган бўлиб, улар психоллингвистика ва прагматлингвистика йўналишидаги тадқиқотларнинг яратилишига замин ҳозирлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Давлатова Р.Х. Ўзбек тилининг дейктик бирликлари: филол.фан. д-ри (DSc) ... дис. автореф. – Тошкент, 2020. – Б.18.
2. Қурбонова М. Ўзбек болалар нутқининг прагматлингвистик аспекти. – Тошкент.2018. – Б.121
3. Фролов А.К. Языковая специфика текстов художественной прозы для детей: автореф.дис. ...канд.филол. наук. – Тверь, 2003. – С.11.
4. Йўлдошев М. Бадий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Тошкент : Фан, 2007. – Б.12.
5. D.M.Yuldasheva. Muallif nutqi agnomlari(Siddiq Mo'min ijodida misolida). Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515 volume 2 | special issue 8| 2023
6. Yuldasheva, D., & Abdug'aniyeva, D. . (2023). BOLALAR NUTQIDAGI LINGVISTIK XUSUSIYATLAR NAZARIYASI.

Бюллетень педагогов нового Узбекистана, 1(4), 52–54. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/12199>

7. Yuldasheva D.M. Pedagogical Features Of Mental Development Of Presschool Shildren. *Solid State Teshnology*. Volume: 63 Issue:6 Publication Year:2020. 14221-14225

8. Yuldasheva D.M. *Anthropocentris Approach To Shildren'S Speesh Study. Sestion 2: Linguistiss Theory, Applied Linguistiss. Sollestion Of Materials Of The International Online Sonferense*. *Www.Researsh-Support-Senter.Som* 2020.92-95

9. Yuldasheva D.M. *The Methods Of Speesh Development Of Presschool Shildren. Epra Internashinal Jurnal Of Multidissiplinary Researsh(Ijmr)*. *Impast Factor: 7.6.11.November*.